

Hodnota 75 h Hradčany 1918

Tiskové desky s číslicí 7 v podobě převrácené dvojky

Součástí mnoha filatelistických sbírek a také celé řady výstavních exponátů, které jsou věnovány našim knihtiskovým známám z období let 1918 – 1920, jsou různé zkusmé, pomocné a zkušební tisky s motivem Hradčan. Vzhledem k tomu, že jich podle dostupných literárních pramenů byla většina vyrobena dodatečně na objednávku Klubu českých filatelistů v Praze, lze dnes v řadě případů jen velmi těžko odlišit původní hodnotný materiál, který sloužil skutečně pro přípravu a výrobu známek, od mnoha takřka bezcenných účelových tisků, pořízených z různých tiskových desek jak v průběhu tisku, tak po jeho skončení pro uspokojení poptávky sběratelů a obchodníků. Vzhledem k tomu, že prakticky všechny takto pořízené archy byly rozstříhány na čtyřbloky a jednotlivé kusy, mají tyto tisky výrazně omezenou vypovídací hodnotu jak o období přípravy, tak i o vlastním průběhu výroby známek.

Většina těchto tisků dokumentuje jen určité stadium přípravy či výroby. Zřídka kdy se jejich srovnáním podaří vysledovat bezprostřední postup práce rytce, případně dalších zaměstnanců tiskárny při přípravě a výrobě tiskových desek. Pracovní postup má přitom zásadní vliv na konečnou podobu jednotlivých detailů obrazu známky a použitý postup přímo souvisí se vznikem všech známých typů a retuší. O to významnější jsou pak nálezy takových exemplářů, na kterých lze demonstrovat jednotlivé na sebe navazující fáze použitého pracovního postupu během výroby tiskové desky, včetně možnosti doložit vznik různých odlišných typů.

Kromě tiskových desek, určených pro tisk vlastních známek, byla v průběhu prvních dvou tarifních období (tedy do 14. 3. 1920) zhotovena celá řada tiskových desek, které byly určeny pro získání jednotlivých štočků pro tisk dopisnic a dalších poštovních celin. Jednalo se o tiskové desky s motivem Hradčan, provedeným jak v první kresbě, tak také s motivem v páté kresbě. Vedle toho byly rovněž vyrobeny a použity tiskové desky s třetí úpravou druhého Muchova návrhu s hodnotou 20 h.

Zvláštní postavení mezi tiskovými deskami s motivem páté kresby Hradčan zaujímá dvojice desek hodnoty 75 h s číslicí 7 v podobě převrácené číslice 2, které byly vyrobeny a určeny pro tisk známek. Pro nevhodný tvar číslice 7 však byly vyřazeny a nebyly již dále použity ani k tisku celin. Náhradou za ně byly vyrobeny dvě zcela nové desky, u kterých byl změněn vzhled číslice 7 do jednodušší podoby tak, jak ji známe z vlastních známek.

Ze všech uvedených desek jsou známy různé zkusmé a zkušební tisky, které však nejsou často ve sbírkách a exponátech blíže specifikovány.

Podle dostupných údajů již v únoru roku 1919, tedy v době, kdy plně probíhala výroba známek podle prvního Muchova návrhu, z něhož vznikly postupně první čtyři kresby s motivem Hradčan, vytvořil autor svůj druhý návrh, ve kterém zkombinoval střed známky z první kresby s umístěním textů ze čtvrté kresby. Vznikl tak nový návrh, který prošel postupně dalšími pěti úpravami, neboť ve své původní podobě opět, tak jako v případě prvního návrhu, nevyhovoval pro tisk především pro nadměrné množství světlých ploch v obrazu známky. Vývoj druhého návrhu byl završen vznikem definitivní páté kresby, použité pro tisk známek, která však i tak byla považována za provizorní. Vzhledem k ne zcela uspokojivým výsledkům a započaté přípravě emisí s využitím jiných motivů byly další práce na vývoji naší první výplatní emise s motivem Hradčan zastaveny.

Postup při výrobě tiskových desek, určených pro tisk známek v páté kresbě, se zásadně lišil od použitého postupu při výrobě tiskových desek prvních čtyř kreseb. Rozdíl spočíval v tom, že u páté kresby nebyly zhotovovány přípravné sestavy pro každou jednotlivou hodnotu známek. Byly zhotoveny pouze přípravné sestavy pro hodnotu 25 h, které umožnily pořízení pomocných sestav ostatních hodnot. Pořízené původní sestavy byly upravovány přelepením hodnotových štítků a nalepením počítadel v dolním okraji budoucího archu. Tím došlo ke zrychlení a zlevnění přípravné fáze výroby, neboť odpadla výroba předloh, výchozích štočků, pomocných tisků a přípravných sestav pro každou jednotlivou hodnotu.

To vše ve svém důsledku umožnilo vznik do té doby neexistujících číslicových a polohových typů hodnotového údaje. U všech hodnot,

u kterých nebyla zhotovena přípravná sestava, ale jen sestava pomocná, vznikly číslicové typy neúmyslným a nahodilým zastržením jednotlivých čísel. Stalo se tak při vystřihování nových číselných údajů z připravených papírových pásů, potištěných požadovanou hodnotou, ještě před nalepením do jednotlivých štítků. Polohové typy jsou pak výsledkem nepřesného vlepění nové hodnoty do oválu štítku.

O páté kresbě Hradčan je všeobecně známo, že díky chybně překresleným detailům (zejména levé horní spirále a levé příčce) do předlohy známek hodnoty 25 h přešly tyto chyby do pomocných sestav všech ostatních hodnot známek páté kresby. V důsledku použitého výrobního postupu bylo nutné provést opravy nejen levé horní spirály a levé příčky, ale také opravit některé méně výrazné partie obrazu známek prorýtím v již hotových tiskových deskách. Mezi méně výraznými partiemi vynikal především vějíř pravé holubice a dále pak pravá příčka spolu s vlnkami levé a pravé výzdoby.

Nezodpovězenou otázkou doposud zůstává, zda oprava vějíře pravé holubice a ostatních méně výrazných partií v obraze známky byla uskutečněna současně s opravou levé horní spirály a levé příčky, nebo zda existoval určitý časový odstup mezi těmito opravnými zásahy. Dosud není rovněž doloženo, zda byly pořízovány zkušební tisky pro opravu vějíře a některých součástí výzdob či před opravou levé spirály a příčky (nebo naopak). Tato otázka se totiž nabízí vzhledem k tomu, že oprava vějíře pravé holubice a výzdob byla provedena i u tiskových desek, u kterých nebyla levá horní spirála ani levá příčka opravována. Vše nasvědčuje tomu, že byly přednostně prováděny opravy vějíře pravé holubice a výzdob a jen u některých desek zřejmě současně také opravy levých horních spirál a levých příček. Potřebné doklady, které by poskytl uspokojivou odpověď na tuto otázku však bohužel nejsou k dispozici ani v Poštovním muzeu, ani mezi specializovanými sběrateli Hradčan.

U všech hodnot, pro něž byla zhotovena přípravná sestava (což byly všechny hodnoty, tištěné v prvních čtyřech kresbách a také hodnota 25 h páté kresby), nemohly číslicové ani polohové typy vzniknout, a to z toho důvodu, že do přípravné sestavy byly vlepovány tiskem rozmnožené otisky jediného výchozího štočku (pomocné tisky), které již obsahovaly příslušný hodnotový údaj.

Ke změně použitého výrobního postupu muselo dojít naráz, zřejmě v okamžiku oznámení změny poštovních sazeb a na podkladě aktuální potřeby vydání dosud neexistujících, avšak požadovaných hodnot, jakými byly hodnoty 15 a 75 haléřů. K této domněnce vede výskyt pomocných tisků několika různých hodnot ještě ve 3. úpravě 2. návrhu.

U této úpravy nejsou prakticky známy opravy, které by provedl rytec při výrobě tiskových desek, jež byly určeny k rozřezání na jednotlivé štočky pro tisk celin. Není dosud zjištěno, kolik tiskových desek bylo celkem vyrobeno.

Vyobrazený pomocný tisk hodnoty 75 h ve 3. úpravě 2. návrhu s nevhodnou číslicí 7 v podobě převrácené dvojky, který má levou horní spirálu uzavřenou a levou příčku II. typu (obr. 1), již nebyl použit pro zhotovení přípravné sestavy. Důkazem toho jsou nelepnané části otisku vlastního štočku, které zůstaly neodstříženy. Tento unikátní pomocný tisk, v dvojnásobné lineární velikosti obrazu známky (53 x 43,5 mm), zhotovený v černé barvě na rubu ilustrace na křídlovém papíře o rozměru 81 x 70 mm, svědčí i o tom, že již v tomto období probíhaly práce, spojené s přípravou tisku známek hodnoty 75 haléřů s číslicí 7 v podobě obrácené dvojky, která byla dále použita i pro zhotovení tiskových desek v definitivní páté kresbě. Rovněž dokazuje, že tato kresba měla v předloze uzavřenou spirálu, protaženou levou příčkou a uzavřený vějíř pravé holubice tak, jako daleko známější pomocné tisky s hodnotou 25 h,

